

PROTOKOL

2024 | YIL 5 SAYI 1

KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMA
MERKEZİ DERGİSİ

**Yerel Yönetimlerde Hesap Verebilirlik:
Sorunlar ve Çözümler**

Nur Şat

**Ortak “Tehlike” Etkisinde İkili İlişkiler:
Ermenistan-Yunanistan İlişkileri ve Türkiye**

Timuçin Arslan

**Kamu Yönetiminin Demokratikleştirilmesi
Yolunda Kamu Denetçiliği Kurumu**

Hatun Korkmaz

**21. Yüzyılda Barış Çalışmalarının
Önemini Anlayabilmek**

Nükhet Güntay

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Suna ERSAVAŞ KAVANOZ

Doç. Dr. Abdullah UZUN

EDİTÖR YARDIMCILARI

Öğr. Gör. Fatma NALBANT

Arş. Gör. Dr. Tülay DEMİR

Arş. Gör. Dr. Nisa ERDEM

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Bünyamin ER (Yönetim Bilişim Sistemleri)

Prof. Dr. İsmail KÖSE (Uluslararası İlişkiler)

Doç. Dr. Umut ÜZAR (İktisat)

Doç. Dr. Vahit GÜNTAY (Uluslararası İlişkiler)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YADİGAROĞLU (Sosyoloji)

İLETİŞİM

Karadeniz Teknik Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, No: 2-06

Telefon: 04623773227

E-Posta: sam@ktu.edu.tr

Web: www.ktu.edu.tr/sam

Yayın Türü:

Ulusal Süreli

**KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ**

**STRATEJİK
ARAŞTIRMA MERKEZİ**

PROTOKOL DERGİSİ

SAHİBİ

Doç. Dr.
Özgür TÜFEKÇİ

Karadeniz Teknik
Üniversitesi
Stratejik Araştırma
Merkezi Müdürü

KTÜ SAM Protokol Dergisi kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme ve sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilimler alanında, kısa makalelere yer veren akademik bir dergidir. Kısa makalelerin yanı sıra rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı vb. makale dışı yazılara da dergi bünyesinde her sayıda belirli oranda yer verilecektir.

KTÜ SAM Protokol Dergisi Şubat ve Ağustos aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; Derginin sorumluluğu yoktur.

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

İÇİNDEKİLER

Kısa Makale	Yerel Yönetimlerde Hesap Verebilirlik: Sorunlar Ve Çözümler Doç. Dr. Nur Şat	6-13
Kısa Makale	Ortak “Tehlike” Etkisinde İkili İlişkiler: Ermenistan-Yunanistan İlişkileri ve Türkiye Bilim Uzmanı Timuçin Arslan	15-25
Kısa Makale	Kamu Yönetiminin Demokratikleştirilmesi Yolunda Kamu Denetçiliği Kurumu Dr. Öğr. Üyesi Hatun Korkmaz	27-31
Kısa Makale	21. Yüzyılda Barış Çalışmalarının Önemi Anlayabilmek Doktorant Nükhet Güntay	33-40

PROTOKOL

YEREL YÖNETİMLERDE HESAP VEREBİLİRLİK: SORUNLAR ve ÇÖZÜMLER

Doç. Dr. Nur Şat

Hitit Üniversitesi
nursat@hitit.edu.tr

Geçtiğimiz yüzyılın sonu ile birlikte, kamu karar alma süreçlerini değiştiren ve yönetim fikrinin doğarak uygulanmasını sağlayan gelişmeler ortaya çıkmıştır. Hesap verebilirlik, şeffaflığın ve yanıt verebilirliği sağlayan etkili yönetişimin temel bir unsurudur. Bu alandaki en önemli sorun hesap verebilirlik mekanizmalarının yetersizliğinin sıkça tecrübe edilmesidir. Bu kısa değerlendirme yazısında, yerel yönetimlerin kurumsal yapılarındaki hesap verebilirlik mekanizmalarındaki ara katmanların yetersizlikleri ya da yokluğu ve somut kriterlerin eksikliğini ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Hesap Verebilirlik, Muhataplık, Sorumluluk, Katılım

1. Hesap Verebilirlik

Hesap verebilirlik, genel anlamda bir kişinin kararlarını ve eylemlerini diğerine karşı sorumlu hissederek açıklama yükümlülüğü taşıması olarak tarif edilebilir. Roberts & Scapens (1985) aileler, arkadaşlık grupları ve örgütler gibi çeşitli sosyal yapılarda davranışları açıklayan nedenler sunmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Glynn & Murphy (1996) ise bireyleri veya grupları davranışlarından sorumlu tutma süreci olarak tanımlamaktadır.

Hizmet sunumunda hesap verebilirlik ve şeffaflığın, yönetimde ve elbette yerel yönetimde de temel bir rolü vardır (Kessy, 2020).

Kamu sektörü, Hood'un (1995) da belirttiği gibi, Yeni Kamu Yönetimi kavramının özel sektörden alınması ile hesap verebilirlikle tanışmıştır. Ancak diğer yandan hatırlatılmalıdır ki hesap verebilirlik doğası gereği oldukça karmaşık bir yapıdadır (Sinclair, 1995; Horton, 2006; Caron & Giauque, 2006) ve kolay uygulanan bir kavram değildir.

Dick-Sagoe (2020) hesap verebilirlik hususunda ademimerkeziyetçi yerel yönetimlerle ilgili zorlukları ve başarısızlıkları vurgulamaktadır. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde hesap verebilirlik niteliğinde yerel hizmet sunumu, ademimerkeziyetçilik, şeffaflık ve vatandaşların güçlendirilmesi gibi çeşitli faktörleri de içeren karmaşık bir konudur. Paul (1992), söz hakkı ve kontrol gibi mekanizmaların önemini vurgulamaktadır.

Hesap verebilirlik mekanizmalarının, onlara atfedilenin aksine bir şekilde vatandaş katılımını azaltma ve sonuç üretmemeye dair risklerini önlemek amacıyla sadece kendi başlarına bir hedef olmamaları gerektiğini vurgulayan Ardigó (2019), yerel bağlamlarıyla vatandaş beklentilerini karşılamak ve sorumluluklarını yerine getirmeye odaklanma tavsiyesini sunmaktadır.

Blair (2000), altı ülkede yapılan bir çalışmada yerel yönetişimin demokratik bileşenlerini katılım ve hesap verebilirliğe dayandırmakta; bunların da azami sayıda vatandaşın siyasal faaliyetini desteklemek ve yerel yöneticilerin eylemlerinden dolayı yönetilenlere karşı sorumlu olmalarını sağlamakla mümkün olabileceğini değerlendirmektedir.

Yerel yönetişime özgü hesap verebilirlikte aksaklıklara neden olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Nurlinah (2018) kurumsal düzenlemeleri, sosyal örgütleri ve yerel kültürü; Ramesh (2014), tüm idari düzeylerdeki siyasi ve idari faktörleri; Dhungana (2019), hesap verebilirlik ve müzakere tedbirlerine yönelik sivil taleplerin azlığını; Hossain (2015) ise özerkliği, katılımcı karar alma süreçlerini ve sıkı bir izleme sistemini temel nedenler olarak vurgulamaktadır.

Bu çalışmaların tümü, konunun karmaşık ve çok yönlü doğasını göstererek çözüme yönelik kapsayıcı bir yaklaşımın gerekliliğini belirtmektedirler.

2. Yerel Yönetimlerde Hesap Verilebilirlik Sorunlarına Dair: Yerel Bağlam ile Hesap Verebilirlik Arasındaki Denge

Özerklik ve -yerel siyasetin kavramsal bir birlikteliği olarak- yerel bağlam ile standartlaştırılmış hesap verebilirlik mekanizmaları ihtiyacı arasında bir denge kurmak, etkin yönetişimin sağlanmasında karşılaşılan bir zorluktur.

Bu denge, yerel toplulukların ihtiyaçlarına ve dinamiklerine saygı gösterirken, aynı zamanda genel standartlar ve hesap verebilirlik normlarına uygunluğu sağlamayı gözetmelidir ki yerel yönetimler muhtariyetlerini korurken, ilgili hedeflere ulaşabilsin ve kaynakları etkili bir şekilde yönetebilsin.

Yerel idarelerin özerklik çerçeveleri, seçmenlerle ilişkiler, yerel seçkinlerin rolü ve hamilik ağları ya da bir başka deyişle yerel bağlam unsurları içsel güç dinamikleri olarak ifade edilebilir. Ancak bu içsel dinamikleri, yerel özerkliği potansiyel olarak etkileyebilen yasal ortam, merkezî yönetim ve diğer kamu kurumlarıyla olan ilişkiler gibi dış etkiler olmadan ele almak hesap verilebilirlik hükmünün oluşmasına engel olmaktadır. Bu görmezden geliş yerelleşme ideali yerine yerel seçkinlerin güçlenmesine yol açmaktadır. Yerelleşme ve yerel yönetişimin arzu edilen sonuçlarından sapma potansiyeli oluşmakta, yerel idare yapılarının topluluk çıkarlarını temsil ve hizmet

konusundaki etkinliği hakkında sorunlara yol açmakta, yerel toplumun ihtiyaç ve isteklerini gerçekten yansıtan politikaların etkili bir şekilde uygulanmasının önünde engel olmaktadır.

Yukarıda anılan sorun potansiyelinin giderilmesi; her idari işlem ve eylemin hesabının verilebilirliğinin basit bir muhasebe işleminden ileri gidebilmesi için:

- Özerklik çerçevesinin içerdiklerini ve dışarda bıraktıklarını anlamak, buna müdahil olan sosyal yapıları tanımak,
- Yerel topluluğun karakteristiklerini tespit etmek,
- Seçmenlerle ilişki dinamiklerinin frekanslarını çözümleyebilmek,
- Yerel siyasetin yeniden üretimindeki etkenleri ayırt etmek gerekmektedir.

Böylece, yerel yönetimler hem kendi topluluklarına odaklanabilir hem de genel yönetim ilkelerine ve özellikle hesap verebilirliğe uygun bir şekilde hareket edebilirler. Yerel düzeyde etkin yönetim, katılımıcılığı teşvik eder. Ancak, bu süreçte hesap verebilirlik standartlarından sapma durumunda, genel hedeflere ulaşma ve kaynak yönetimi gibi konularda sorunlar ortaya çıkabilir. Hesap verebilirlik standartlarının yerel idareye, yerel yönetişime katkısı yüksektir. Yerel bağlam, bu standartların hayata uyarlanmasıdaki önemli rolü ile dönüştürücü bir etki oluşturabilir. Hem standartları sağlamak hem yerel nitelikleri tanıyarak onları yaşatmak başarıyı belirlemektedir.

3. Ara Katmanların Yetersizliklerinin ya da Yokluğunun Yerel İdarelerdeki Hesap Verebilirliğe Etkileri

Ara katmanlara Mahalle Komiteleri, Danışma Kurulları, Vatandaş İnceleme Panelleri gibi farklı yönetim kültürlerinden örnekler verilebilir.

Yerel idarelerin büyük ölçüde yüz yüze etkileşime dayalı olması nedeniyle, yöre halkının sosyal yapısında hesap verebilirliğin işleyişi için ciddi önem taşıyan ara katmanlar yoksa veya zayıfsa ilgili mekanizmaları zafiyete uğratmaktadırlar.

Yerel toplulukların içinde ara katmanların yetersizlikleri, ya da yokluğu, eksikliği, hesap verebilirlik mekanizmalarını zayıflatmakta; sorumlulukların etkin bir şekilde aktarılmasını engellemekte ve seçmenler arasındaki nüfuzlu kişilerle doğrudan ilişkilerin öncelikli olduğu bir ortamı besler. Bu durum sadece şeffaflığı zayıflatmakla kalmaz, farklı paydaşların yerel yönetişimin karar alma süreçlerine geniş ve kapsayıcı katılımına engel oluşturur.

Ara yapılarıdaki bu eksiklik, hesap verebilirliğin etkinliğini temelden aşındırmakta ve sorumluluğun kesintisiz paylaşımını

zedeleyen bir boşluk yaratmaktadır. Sonuç olarak, seçmen kitlesi içindeki etkili kuruluşlarla doğrudan etkileşimlerin baskın bir rol üstlendiği bir ortam oluşmaktadır.

Hesap verebilirliği etkin bir şekilde kanalize edecek ara katmanlar genellikle gerçek yaşamda ya mevcut değildirler ya da örgütsel kapasiteden yoksundurlar. Bu yapılar ancak kurumsallaştırılmadan örgütsel kapasite kazandırılarak yürütülürlerse yerel idare ile farklı toplumsal çıkarlar arasında bir aracılık görevi üstlenerek hesap verebilirliği yetkinleştirme işlevini yerine getirebilir, içgörü ve geri bildirim sağlayabilirler. Ulus-üstü, ulusal, bölgesel, yerel kararları inceleyerek topluluk çıkarlarıyla dengeli bir yöresel bütünlüğe bağlılığı sağlayabilir, örgütlenme standartlarına dayanarak toplumun farklı kesimlerinin çeşitli ihtiyaçlarını “yerel çıkarda birleşen” katmanlarını soluklaştırmamayı/solgunlaştırmadan savunarak hesap verebilirliği artıran araçlar olarak hareket ederler.

Ara katmanların yetersizlikleri, ya da yokluğu, özellikle kentsel yerel idarelerdeki hesap verebilirlik mekanizmalarının dayanıklılığı açısından derin bir zorluk teşkil etmektedir. Yetersizliklerin, ya da yokluğun maliyeti kuruşlandırılmayacak kadar giriftir. İktisadi ve siyasal bilimler göstermektedir ki bu varlıkların vücuda gelmesi için saf edilecek inşa faaliyetlerinin maliyetleri bile bu maliyetten daha “ekonomik” olacaktır.

Hesap verebilirlik için kanal görevi gören bu ara katmanlar olmadan, baskı ve çıkar gruplarının yerel idarelerle olan doğrudan ilişkileri, gücün aşırı yoğunlaşmasına yol açarak toplum kesimlerinin temsilini ve katılımını sınırlandırır.

Muhatablık Sorunları

Esasen bilinen muhataplar, yerel idarelerin kendileri, yargı sistemi, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, sivil toplum, akademik yapılar olarak akla gelmektedir. Mesele, pratiğe dönük olarak etki alanını oluşturacak şekilde hangi konunun, ne düzeyde, hangi paylaşım standartlarında, kiminle çözüleceğine dair bir eylem planının olup olmadığıdır. Bu planın çalışılması için geniş ve katmanlı şekilde toplum katılımını içeren ortak bir çaba, yerel yönetimlerde hesap verebilir muhatapların belirlenmesiyle ilgili sorunların ele alınması ve çözülmesi için çok önemlidir.

Literatürdeki bilgiler, yerel yönetimlerde hesap verebilirlik muhataplarının belirlenmesinde önemli zorluklara işaret etmekte ve ilgili süreci zorlaştıran belirsizliklerin varlığı sıkça vurgulanmaktadır. Bunlara elbette bilgi asimetrisi ve asil-vekil ilişkilerindeki güç farklılıklarının yarattığı zorluklar da eklenmektedir. Bu durumda, bilgiye erişimde veya karar alma süreçlerindeki güç dengesizlikleri nedeniyle hangi aktörlere sorumluluğun atfedilebileceği konusunda zorluklar ortaya çıkabilir.

Yöneticiler açısından, yönetebilecekleri ölçeklerde kalmak üzere, dış ve iç dinamikleri sevk ve idarede ısrar etmeleri, bu konfor alanının dışında kalan katılım için toplumu harekete geçirmekte etkisiz kalmaları; bireyler açınsındansa apolitikliği olumlayan sosyal yapının etkisi ve yanı sıra aktif vatandaşlığın siyasi ve finansal maliyetlerinin talep oluşturmaya yetmemesi gibi sorunlar akla gelebilir.

Belirli yerel idare kararları veya eylemleri için kimin, hangi yaptırımı talep edebileceğini belirleme konusundaki sorumluluk alanları çözümlmelidir. Zira somut kriterlerin, net parametrelerin eksikliği, belirsizliği arttırarak hesap verebilirliğin karmaşık doğasını daha da tehlikeli bir yapıya doğru sürükleyecektir. Şeffaf süreçler, belirsizliklerin üstesinden gelmek ve daha hesap verebilir bir yönetim çerçevesini teşvik etmek için temel bileşenlerdir.

Temeldeki meselenin “hesap verebilirliğin tek başına konu edilmesi” olduğu anlaşılmaktadır. Hesap verilebilirlik kadar, kimin hesap sorabileceği ya da hesabı kimin alacağı da tartışılmalı ve yapılandırılmalıdır. Bu iki yönün aynı frekansta ilerlemesi gerekmektedir. Çünkü “cevabı alınamayan sorular”, “sorgulanamayan cevaplardan” daha evlâ değerlidir. Her ikisi de sorunun birer alt kümesidir.

STK’lar: Hesap Verebilirliğin Uygulanmasında Erozyon

Sivil Toplum Kuruluşları (STK) gerekli yaptırımlardan yoksun olsalar da geleneksel olarak yönetimde uyumu sağlamanın ve dolayısıyla hesap verebilirliğin aygıtları olarak görülmektedirler. Oysa yerel idareler, öncelikle seçmen kitlesi içindeki nüfuzlu kuruluşlarla olan doğrudan, yüz yüze ilişkilerinden kaynaklanan bir baskıyla karşı karşıya kalmakta, bu da yerel güçlendirme yerine yerel elitlerin ve patronaj ağlarının siyasi gücünü destekleyen bir ortamı teşvik etmektedir.

Geleneksel olarak hesap verme sorumluluğunu yerine getirmeye hazır aktörler olarak düşünülen STK’lar, etkinliklerini engelleyen içsel engellerle boğuşmaktadır. Elllerinde güçlü yaptırım imkânlarının olmaması, talep kabiliyetlerini zayıflatmakta ve yerel yönetimleri, öncelikle seçim bölgelerindeki nüfuzlu kuruluşların baskılarına açık hâle getirmektedir. Bu dinamiğin yerel elitlerin ve patronaj ağlarını daha da güçlendirmesiyle yerelleştirilmiş yönetim hedefine ulaşamamaktadır.

Kilit noktalardan biri de “güçlenmiş”, “çıkar veya baskı grubuna dönüşmüş” olanlar dışındaki STK’ların doğasındaki yaptırım zayıflıklarının kabul edilmesidir. Kamuoyu oluşturmak dışındaki rolleri çok sınırlı olan STK’ların yerel idarelerin muhatabı olmaları beklentileri orantısız şekilde yüksektir. Toplum, yerel idarelerin yüksek teveccüh gösterdikleri bu yapılardan fazla bir beklenti içinde olmamalıdır. Yöre

insanlarının daha çok odaklanmaları gereken “yerel ölçekte çıkarları birleşen siyasal bir topluluk olarak” sivil yönetişimi başarmak olmalıdır.

Değerlendirme

Yerelleştirilmiş yönetişimin amaçlanan hedefine dair bu tutarsızlık hakkındaki değerlendirmeyi geliştirmek için yukarıda kısaca anılan zayıflıkların, yaptırımların, uyum zorluklarının, yerel elit baskılarının etkisi gibi bir dizi soru ve sonuçların daha fazla araştırılması gerekmektedir.

Yerel yönetişim için yerel topluluk ve hesap verebilirlik standartlarının dengesini arayan muhatapların isabetle belirlenememesi, hesap verebilirlik aktörlerinin meşruiyeti ve temsil kabiliyetine ilişkin kaygı yaratmaktadır. Mahalle komiteleri mi, muhtarlar mı, yoksa STK'lar mı, gibi önemli adaylara dair cevapların bağlama göre oluşturulamaması hesap verebilirlik zincirindeki boşluğu sürekli kılmakta ve yöre insanlarının siyasal bir birlik olarak güçlenmesini engellemektedir.

- Hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesi için:
- Yerelliği tesis edecek özgün muhataplar belirlemek,
- Vatandaşların katılımını güçlendirmek,
- Tüm süreci “ne”, “nerede”, “nasıl”, “kimden kime” sorularına bağlı kılmak,
- Yöreyle özgü alternatif muhataplar belirlemek sorunlara çözüm getirebilir.

“Örgütlenmiş sorumsuzluklar” alanının yeniden üretilmesinde ısrar etmek, bunu sorgulamamak, yönetim etkileşiminde bunu bir konfor alanı olarak görmek yerel ölçekteki demokratik yapıyı güçlendiremez. Hesap verebilirliğin, sorumluluk beyanının tam anlamıyla verebilmesi için gereken karmaşık ortamda bu “cevaplanmamış soruları” ele almak ve yerel toplulukları da “cevapları sorgulayabilmeleri” için harekete geçiren, donanımlı, dayanıklı, çevik ve şeffaf bir uygulama çerçevesinin geliştirilmesini önemseyen birey ve kurumların ortak ve sistematik bir çaba göstermesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Ardigo, I. (2019). Local government accountability mechanisms. Bergen: U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute (U4 Helpdesk Answer 2019: 9). <https://www.u4.no/publications/local-government-accountability-mechanisms>
- Blair, H. (2000). Participation and accountability at the Periphery: Democratic local governance in six countries, *World Development*, 28(1), 21-39.

https://econpapers.repec.org/article/eeewdevel/v_3a28_3ay_3a2000_3ai_3a1_3ap_3a21-39.htm

- Caron, S., & Giauque, D. (2006). Civil servant identity at the crossroads: new challenges for public administration. *International Journal of Public Sector Management*, 19 (6), 543-555.
https://www.researchgate.net/publication/235291693_Civil_servant_identity_at_the_crossroads_New_challenges_for_public_administrations
- Dhungana, H. P. (2019). The prospect of accountability in local governance in Nepal. *Journal of Management and Development Studies*, 29, 1-19.
<https://doi.org/10.3126/jmds.v29i0.25008>
- Dick-Sagoë, C. (2020). Decentralization for improving the provision of public services in developing countries: a critical review. *Cogent Economics and Finance Journal*, 8, <https://doi.org/10.1080/23322039.2020.1804036>
- Glynn, J., & Murphy, M. (1996). Public management failing accountabilities and failing performance review. *International Journal of Public Sector Management*, 9(5-6), 125-137.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/09513559610146492/full/html>
- Hood, C. (1995). Contemporary public management: a new global paradigm?. *Public Policy and Administration*, 10(2), 104-117.
<https://doi.org/10.1177/095207679501000208>
- Horton, S. (2006). New Public Management: Its impact on public servants' identity. *International Journal of Public Sector Management*, 19(6), 533-542.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/09513550610685970/full/html>
- Hossain, M. A. (2015). Ensuring accountability and transparency at local level finance: a study from sylhet sadar upazila. Bangladesh Development Research Working Paper Series. BDRWPS 25 (January 2015). 1-19.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2545151
- Kessy, T. A. (2020). The demand and supply sides of accountability in local government authorities in Tanzania. *Public Integrity*, 22(6), 606-625.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10999922.2020.1739361>
- Nurlinah, N., Haryanto, H., & Musdah, E. (2018). Problem of public accountability in village governance in rural

enrekang, Indonesia. *MIMBAR: Jurnal Sosial dan Pembangunan*, 34(2), 332-340. <https://ejournal.unisba.ac.id/index.php/mimbar/article/view/3578>

Paul, S. (1992). Accountability in public services: Exit, voice, and control. *World Development*, 20(7), 1047-1060. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0305750X9290130N>

Ramesh, R., Ijhas, M. M., & Dickwella, R. (2013). Accountability, transparency, and corruption in decentralized governance. *Proceedings of the Third International Symposium, SEUSL: 6-7 July 2013, Oluvil, Sri Lanka* 54-62. <https://www.seu.ac.lk/researchandpublications/symposium/3rd/Social%20Sci/Accountability,%20Transparency.pdf>

Roberts, J. D., & Scapens, R. W. (1985). Accounting systems and systems of accountability — understanding accounting practices in their organisational contexts. *Accounting, Organizations and Society*, 10(4), 443-456. [https://doi.org/10.1016/0361-3682\(85\)90005-4](https://doi.org/10.1016/0361-3682(85)90005-4)

Sinclair, A. (1995). The chameleon of accountability: Forms and discourses. *Accounting, Organizations and Society*, 20(2-3), 219-237. [https://doi.org/10.1016/0361-3682\(93\)E0003-Y](https://doi.org/10.1016/0361-3682(93)E0003-Y)

PROTOKOL

ORTAK “TEHLİKE” ETKİSİNDE İKİLİ İLİŞKİLER: ERMENİSTAN-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE

Bilim Uzmanı Timuçin Arslan

timucin.arslan@hotmail.com

ÖZ

Yunanistan ve Ermenistan, farklı coğrafyalarda bulunmasına rağmen yıllar geçtikçe gelişen ilişkilere sahip olmuştur. Her iki devletin komşusu ve ortak tarihi olan Türkiye, Atina ve Erivan'ın ortak bir payda da buluşmasına ve siyaset geliştirmesinin temel öznesi olma özelliğine sahiptir. Yunanistan-Ermenistan ilişkileri Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından bölgelerinde yaşanan gelişmeler ve Türkiye ile olan ilişkilerine göre iki ülkenin yakınlaşması devam etmiştir. Bu çalışma Yunanistan ve Ermenistan ilişkilerini realizm teorisi açısından incelerken, ikili ilişkilerin Türkiye'ye yönelik olası etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Realizm, uluslararası sistemin anarşik yapıya sahip olduğunu, devletin güç, ulusal çıkar temelinde siyaset izlediğini savunmaktadır. Yunanistan-Ermenistan ilişkilerinin gelişmesinde Osmanlı Devleti geçmişi ve Türkiye ile yaşanan sorunlu ilişkilerin etkili olduğu çalışmanın temel hipotezidir.

Anahtar Kelimeler: Ermenistan-Yunanistan İlişkileri, Realizm, Soykırım, Türk Dış Politikası

Giriş

Ermenistan ve Yunanistan ilişkileri hem bölgesel hem de küresel anlamda sıkça gündeme gelmeyen ancak ilişkilerin hızla gelişmesine yönelik adımların atıldığı bir süreç olarak tanımlanabilir. Her iki devletin Türkiye ile komşu olması, sorunlu tarihsel ilişkileri ve günümüze etkisi sıkça tartışılmaktadır. Her iki devletin temsilcileri ortak tarihsel bağlara, kültürlere ve tehdit/düşmana vurgu yaparken Türkiye'nin adını net bir şekilde ifade etmektedirler. Ermenistan, Rusya Federasyonu, İran ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD), Yunanistan ise Avrupa Birliği (AB), Fransa, ABD ve Rusya gibi dönem dönem bölgesel güçlerinde desteğini alarak Türkiye'ye karşı siyaset yürütmektedir. Her iki ülkeye destek veren devletler Erivan ve Atina üzerinden çıkarlarını artırmak ve nüfuzlarını genişletmeyi amaçlamaktadır. Realizm devleti rasyonel bir aktör olarak ulusal çıkar ve güç temelinde

hareket ettiğini varsayması nedeniyle Yunanistan-Ermenistan ilişkilerinin incelenmesinde tercih edilmiştir.

1. Uluslararası İlişkilerin Temel Teorisi: Realizm

Realizm, temelde çıkarları etrafında hareket eden devletlerin, bir düzenleyicinin bulunmadığı uluslararası sistemde bu çıkarlarını nasıl hayata geçirdiklerini anlamaya çalışan ve devletlerin başarısını da bu hayata geçirme kapasitesiyle ölçen teorik bir yaklaşımdır (Balcı, 2015:119). Teorinin önemi ve uluslararası ilişkilerde konumu göz önüne alındığında çalışmanın kapsamı nedeniyle teorinin öne çıkan noktalarının belirtilmesi uygun bulunmuştur. Realizmin temel varsayımların incelendiğinde uluslararası ilişkiler güç ve çıkar mücadelesinin egemen olduğu bir yapıdır. Temel aktör devlettir ve bütüncül bir yapıya sahiptir. Devlet rasyonel bir aktördür ve ana gündemi ulusal güvenlik konularıdır. Realizm uluslararası siyasette tek, merkezi bir güç olmaması nedeniyle uluslararası siyasetin anarşik bir yapıya sahip olduğunu kabul etmektedir (Arı, 2016:3-4). Teoriye en önemli katkılardan birini sunan Morgenthau ise realizmin temel prensiplerini belirlemiştir. Morgentahau'ya göre, siyaset tesadüfler sonucu değil, insan doğasında gelen objektif yasaların çıktılarıdır. Devlet adamı güç olarak tanımlanabilecek ulusal çıkar temelinde düşünür ve hareket eder. Güç ve çıkar evrensel gerçekliklerdir ve bunlar zaman, mekân, konum ya da duruma göre değişiklik göstermezler. Devletler ahlaki ilkeler yerine kendi çıkarlarını her zaman öncelikli alacakları için ahlaki ilkeler ancak devletlerin çıkarlarını gerçekleştirmede birer araç olabilirler. Devletler evrensel yasalara tabi olsalar bile, ilişkilerinde neyin iyi neyin kötü olduğunu saptamak imkânsızdır (Balcı, 2015: 130). Son olarak ise siyasal alan kendi başına bağımsız olmalıdır (Arı, 2011: 185).

Devletler bekalaları için ikili bir ayrıma giderler. Yüksek politika (high politics) konuları olarak tanımlanan askeri ve güvenlik ile ilgili konulara daha çok önem verilirken, düşük/alçak politika (low politics) konuları olarak ifade edilen sosyal, ekonomik ve ticari konulara ise daha az önem verilirler (Aydın, 2004: 41). İfade edildiği üzere devlet çıkarına uygun bir politika oluşması için mücadele eder. Ancak bir devletin kendi çıkarına göre bir politika izlemesi başka bir devletin politikasının aleyhine olabilir. Burada ise görelî kazanç kavramı öne çıkmaktadır. Görelî kazanç, bir refahın paylaşılmasında diğer devletin kazancı birinci devletin kazancından fazla ise bu durum diğer devletin daha da güçlenmesi anlamına geleceğinden birinci devlet böyle bir kazancı kendi çıkarına uygun bulmayacaktır. Dolayısıyla daha az kazansa bile diğer devletin kaybettiği bir durum kendi gücünü görelî olarak arttıracığından devletler toplamda daha az ama görelî olarak getirisi fazla olan kazançlara yönelirler (Balcı, 2015:126). Kazancın oluşması veya

net bir ifade ile devletin ulusal gücü ve çıkarlarına uygun gelişmelerin olması için devlet en rasyonel uygulamalarda bulunur. Her devletin aynı güç ve siyasi kapasitesinin aynı olmadığı göz önüne alındığında devletler uluslararası ilişkilerde çeşitli yöntemler ile ulusal güvenlik ve çıkarlarını korumayı hedeflerler. Güç dengesi olarak ifade edilebilecek bu durumda sağlanabilmesi için üç yol bulunmaktadır. İlk olarak iç dengeleme olarak ifade edilen durumdur. Buna göre devlet yeniden güçlenme yoluna gider ve bozulan dengeyi sağlamaya çalışır. İkinci olarak tek başına gücü dengeleme imkânı olmayan devletlerin bir araya gelerek ortak bir güç yaratmasıdır. Buna ise dış dengeleme denilmektedir (Smith-Hadfield-Dunne, 2016: 40; Balcı, 2015: 128). Üçüncü ve son seçenekte ise devlet güç dengesinin bozulması sonucunda işgal yaşaması halinde güç dengesinin sağlanması için savaşa karar verir. Burada amaç yeni bir işgal değil işgalci aleyhine güç dengesini sağlamaktır. İfade edilen dengeleme siyasetlerinin dışında bir yol izlemeye karar veren devletler, bunlar özellikle zayıf devletler olarak ifade edilebilir güçlü olan devletlerle beraber siyaset izlemeye yönelik bir dış politika izlemeye karar verirler. Bu durum ise peşine takılma olarak ifade edilmektedir (Balcı, 2015: 48).

2. Ermenistan-Yunanistan İlişkileri

2.1. 1991-2000 Dönemi

Ermenistan, 23 Ağustos 1991 günü bağımsızlığını ilan etmiş ve 21 Eylül 1991’de ise Yunanistan bağımsızlığı tanıyarak ilişkilerin temelini atılmasını sağlamıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı internet sitesinde Yunanistan-Ermenistan ilişkileri, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde Rumların ve Ermenilerin bir arada yaşaması nedeniyle manevi ve tarihsel bağların güçlü olduğu ifade edilmektedir. 1993 yılından bu yana Ermenistan ve Yunanistan’da devletleri temsilen büyükelçi bulunmaktadır (Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs) İki ülke arasında doksanlı yıllarda 21 anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ekonomik, ticari, sağlık, kültür, turizm, gibi birçok başlığı içermektedir (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, 2021). İlk ziyaret dönemin Ermenistan Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan tarafından 1992 yılında gerçekleşmiştir. Ardından 1996 yılında cumhurbaşkanlığı seviyesinde ziyaret yapılmıştır. 1993-1994-1997-1999 yıllarında Ermenistan Dışişleri Bakanları Yunanistan’a resmi ziyarette bulunmuştur.

Yunanistan’dan ise ilk ziyaret 1997 yılında dışişleri bakanlığı seviyesinde yapılmıştır. Dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos tarafından gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seviyesinde ilk ziyaret ise 1999 yılında

dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı Konstantinos Stefanopulos tarafından yapılmıştır. 1998 yılında Bakan Pangalos'un İran ziyaretinde Ermenistan dışişleri ve İran devlet başkanı bir araya gelmiş çeşitli mesajlar vermiştir. Türkiye ile komşu olan bu üç devletin yakınlaşmanın önemi vurgulanırken, Yunanistan Dışişleri Bakanı ise Türkiye-İsrail ilişkilerini eleştirmiştir (Milliyet, 1998).

Bu dönemin en önemli gelişmesi ise 1996 yılında Yunanistan'ın sözde Ermeni Soykırımı'nı tanınması olmuştur. Yunanistan'ın doksanlı yıllarda soykırım iddiaları ile ilgili hukuksal adımlar attığı bir süreç olduğu da burada ifade edilmelidir. 1994 senesinde Yunan Meclisinde kabul edilen sözde "Pontus soykırım" yasasından sonra, Mayıs 1997'de Yunan Meclisinde 14 Eylül gününün de "Türk Devleti tarafından Küçük Asya Yunanlılığının soykırımını anma günü" olması yönündeki yasa önerisi 24 Eylül 1998 tarihinde Yunan Meclisinde görüşüldü ve oybirliği ile kabul edildi (Cin, 2006: 56). 1991-2000 döneminde Türkiye-Ermenistan ilişkileri Ermenistan'ın Azerbaycan Türklerine yönelik saldırıları, Karabağ'ın işgali ve sözde Ermeni Soykırımı iddiaları nedeniyle bozulmuş ve iki ülke sınırı kapatılmıştır. Türkiye-Yunanistan arasında ise bu dönemde özellikle Ege'de karasuları ve hava sahası konusu nedeniyle sıcak çatışmaya varacak gelişmeler yaşanmış, PKK terör örgütüne Atina'nın desteği nedeniyle sıkça karşı karşıya gelinmiştir.

2.2. 2000-2010 Dönemi

Yunanistan ve Ermenistan ilişkilerinde 2000-2010 dönemi ise nispeten sakin geçmekle beraber önceki yıllarda temeli atılan ilişkilerin sağlamlaşması ve gelecekte atılacak adımlarla ilgili ön çalışmaların yapıldığı bir süreç olarak ifade edilebilir.

İlk ziyaret bir kez daha Ermenistan tarafından cumhurbaşkanlığı seviyesinde gelmiş ve Robert Koçaryan 2000 yılında Yunanistan'ı ziyaret etmiştir. Ziyarete ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanırken, Atina ve Erivan kardeş şehir ilan edilmiştir (Hürriyet, 2000). Yunanistan Cumhurbaşkanı Kostis Stefanopulos ise Osmanlı Devleti döneminde her iki halkın geri kaldığını, aynı kader ortağı olduklarını, 1915 yılında Ermeni Katliamı yapıldığını ifade etmiştir. 1996 yılında sözde soykırım kararının oy birliği ile alındığını ve iki ülke arasında askeri işbirliğinin kimseyi hedef almadığını açıklamıştır (Cumhuriyet, 2000). Aynı yıl Yunanistan'da sözde soykırımın 85.yılı nedeniyle Atina ve Selanik'te yürüyüş yapılırken, Türk bayrağı yakılmıştır. Selanik Valisi Kosta Papadopoulos, dini ayinde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin Almanya örneğini izleyerek, sözde Ermeni soykırımı için özür dilemesi gerektiğini iddia etmiştir (NTV, 2000).

2005 yılında yapılan ziyarette ise dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı Karolos Papulyas, “*Ermenistan’ın da bizim gibi güç bir komşusu, Türkiye var. Bu nedenle Türk-Yunan ilişkilerindeki sorunları herkesten daha iyi anlamaktadır*” ifadesini kullanmıştır (Hürriyet, 2005). 2007 yılında Yunanistan Cumhurbaşkanı Karolos Papulyas Ermenistan’ı ziyaret etmiştir. Ziyaret esnasında sözde ‘Soykırım Anıtı’ defterine yazmış olduğu “1915 soykırımını unutmuyoruz. Failler en azından sorumluluğu üstlenip özür dilemek zorundadır” ifadesini yazmış ve bu durum Atina-Ankara arasında gerginliğe neden olmuştur. Türk Dışişleri “...*Kurtuluş Savaşımız sırasında Anadolu’da vahşet ve mezalim yapan Yunanistan’ın, tarihten ders alma konusunda Türkiye’ye tavsiyede bulunma hakkı yoktur...*” (Haberler, 2007) açıklamasını yaparken, buna yanıt olarak Yunanistan ise “...*tarih kuşkusuz ders veriyor. Ancak, tarihten daha çok açık hesapları olan, kendisiyle barışmamayı seçenler ders almalıdırlar...*” (Habertürk, 2007) açıklamasını yapmıştır. 2009 yılında ise dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Dora Bakoyanni Ermenistan’a ziyarette bulunmuştur. Bu dönemin öne çıkan gelişmesi ise 2003 yılında yapılan protokol ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-North Atlantic Treaty Organization’a (NATO) bağlı Kosovo Force (KFOR) bünyesinde görev yapmak üzere Yunanistan taburuna bağlı 34 Ermeni askerin 2006 (Haberler, 2006) yılında göreve başlaması olmuştur.

2.3. 2010-2020 Dönemi

2010-2020 dönemi her iki dönemde atılan adımların, yaşanan gelişmelerin yavaş yavaş sonuçlarının görülmeye başladığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde her iki ülke arasında ilişkiler hem diplomatik hem de söylem açısından ortak bir hedef ve amaç doğrultusunda ilerlemeye başlamıştır. Bu dönemde iki ülke arasında beş anlaşma imzalanmıştır. Ermenistan’dan Yunanistan’a 2011 ve 2016 ziyaretleri cumhurbaşkanı, 2013 ve 2017 ise dışişleri bakanı seviyesinde olmuştur. Sarkisyan’ın 2011 ziyaretinde “*Türkiye’nin AB’ye üyeliği konusunda Erivan’ın, Türkiye’nin üyeliğine karşı olmadığını özellikle vurgulayan Sarkisyan, üyelik yolunun ise, geçmişin tanınmasından ve komşularla medeni işbirliğinden geçtiğini belirtti*” (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2011). Dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı Papulyas, ‘Yunanistan ile Ermenistan’ın büyük acılar çekmiş halklarının olağanüstü barbarlıklara maruz kaldıkları ve aynı barbar tarafından katledildikleri’ (Cumhuriyet, 2011) açıklamasını yapmıştır. 2014 yılında ise Ermenistan-Yunanistan ilişkilerinde iki ülke için önemli görülen bir adım atılmış ve Yunanistan’da sözde Ermeni Soykırımı’nın inkârı hapis ve para cezasına bağlanmıştır. Yasada ayrıca Ermeni Soykırımı, Holokost ve Anadolu’da Hristiyanlara karşı işlenmiş kitlesel suçları inkâr edenler veya

aşağılayanlar da üç yıla kadar hapis ve 20 bin Euro'ya kadar para cezasıyla cezalandırılacak (Agos, 2014). Sarkisyan'ın 2016 yılındaki ziyaret ise “Yunan ve Ermeni halklarının güvenliğinin birbirine bağlı olduğunu hiçbir zaman unutmamalıyız’(Sputnik, 2016a) cümlesini kurarken, yapılan ortak açıklamada Çıpras, ‘halklarımızın tarihi paraleldir. Mağdur kaldıkları zorluk ve kovuşturmalar tarihi, Ermeniler ve Pontus Rumlarına yapılan soykırımların iz bıraktığı bir tarihtir”, Cumhurbaşkanı Sarkisyan da Yunanistan'ın 1915 olaylarına ilişkin tutumuna dair, ‘bütün bunlar, dayanışma ruhunun yıllardır halklarımızı birleştirdiğini ve birleştirmeye devam edeceğini göstermektedir’ değerlendirmesinde bulunmuştur (Sputnik, 2016b). Türkiye ise bu ifadelere tepki göstermiş ve Türkiye ve Türk kimliğine yönelik ortak bir husumet beslendiğini ortaya koyduğunu söylemiştir (Anadolu Ajansı, 2016).

2014 yılında gerçekleşen ziyarette sözde soykırım anıtı Papulyas tarafından ziyaret edilmiştir. 2019 yılında ise Ermenistan Cumhurbaşkanı Armen Sarkisyan ile düzenledikleri ortak basın toplantısında konuşan Pavlopoulos, ‘Ermeni soykırımını’ ve ‘Pontus Rum soykırımını’ anıyoruz. ABD Temsilciler Meclisi'nin birkaç gün önce 1915 Ermeni olaylarının soykırım olarak tanınmasını öngören karar tasarısını kabul etmesinden memnunuz. Yunanistan olarak biz, 1996'da Ermeni soykırımını parlamentoda tanıdık, 24 Nisan'ı Ermeni Soykırımı Günü olarak ilan ettik ve 2014 yılında Ermeni soykırımının reddini suç kapsamına aldık’ ifadelerini kullanmıştır. Pavlopoulos, Ermenistan parlamentosunun ‘Pontus Rum soykırımını’¹ oy birliğiyle kabul etmesi karşısında minnet duyduklarının altını çizmiştir. Pavlopoulos, “Türkiye, geçmişiyile barışmalı, bir cevap vermeli ve özür dilemeli” diye ekledi (Sputnik, 2019). 2017 ziyaretinde dışişleri bakanları Nalbandyan ve Kocias görüşmesi sonrasında iki bakan Yunanistan ve Ermenistan arasındaki askeri ortak eğitim, ekonomi, kültür, turizm konularındaki anlaşmaların tazeleneyeceği ve bunlara yenilerinin ekleneceği mesajını vermişlerdir (Agos, 2017).

2020 yılında Ermenistan-Azerbaycan arasında yaşanan II.Karabağ Savaşı nedeniyle bölge devletleri de açıklamalar yaparak bu ülkelere çeşitli şekilde destek vermiştir. İki ülke arasında yaşanan çatışmalarda Yunanistan ve Azerbaycan karşı karşıya gelirken, Ermenistan'ı GKRY ve İran'ın desteklediği en azından söylemleri ile Erivan'a yakın oldukları görülmüştür. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yaşadığı sorunlarla ilgili olarak ise Ermenistan ve Yunanistan'ın tam bir fikir

¹ Mart 2015'te Ermenistan Cumhuriyeti Ulusal Meclisi oy birliğiyle Osmanlı İmparatorluğu tarafından Yunan-Asurlulara yönelik soykırımı kınayan bir bildiriye kabul etti. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia (2020, Ekim).

birliğinde olduğu ve GKRY politikalarına destek verildiği görülmüştür.

3. Realizm, Tehdit ve Türkiye

Ermenistan ve Yunanistan ilişkilerinin incelendiği üç dönemde iki ülkenin de atmış olduğu adımların realizm teorisi ile uyumlu olduğu görülmektedir. 1991-2000 döneminde iki ülkeyi bir araya getiren şey özellikle İran ile de verilen mesajlar ile Türkiye'ye yönelik güç dengesini sağlanmasına yönelik adımlardır. Dış dengeleme adı verilen bu adım ile Yunanistan ve Ermenistan, Türkiye ile bölgede rakip olan bir devleti yanlarına alarak dış politika ve ulusal güvenlikte dengeleme yapmaya çalışmıştır. Aynı zamanda bu süreç her iki devletinde beraber dış dengeleme adımı attığı süreç olmuştur. Bu dönemde her iki ülke düşük politika konularına yönelik adımlar atarken, bir yandan da ilerleyen yıllarda yüksek politika konuları için ise temel atmaya başlamıştır. 1991-2000 sürecine bakıldığında Yunanistan-Türkiye ilişkilerinde yaşanan sert süreç Yunanistan'ın ulusal çıkarları için dış dengelemenin dış politikası için ne kadar önemli olduğunun anlaşıldığı bir dönem olmuştur. Tarihsel süreçte Yunanistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinde dış dengeleme yoluna gittiği sıkça görülmüş bir uygulamadır.

2000-2010 döneminde her iki ülke ortak bir siyaset ve dış politika vasıtasıyla Türkiye ile doğrudan bir güç ve çıkar çatışmasına girmemiştir. Türk dış politikası ise bu dönemde köklü bir değişiklik yaşamıştır. AB politikası, komşularla ilişkilerde izlediği siyaset geçmiş yıllara göre sorunların hızlı çözümüne yönelik ve sonuç odaklı olmuştur. Özellikle AB üyelik sürecinde yol almak isteyen Türkiye, Yunanistan ve Ermenistan ile sorunlarını çözmeye çalışmıştır. Bu dönemde Türk-Yunan ilişkilerinde adeta bahar havası eserken, Ermenistan ile Azerbaycan'ın karşı çıkmasına rağmen 2009 yılında ilişkilerde yaşanan sorunların çözümü adına Zürih Protokolleri imzalanmıştır. Ancak Yunanistan özellikle azınlıklar, Ege ve Kıbrıs sorunu ile ilgili Ankara aleyhine adımlar atarken, bu süreçte Ermenistan sıkça sözde Ermeni Soykırımı'nı gündeme taşıyarak uluslararası destek arayışında olmuştur. Her iki ülke temelleri daha önce atılmış olan dış dengeleme siyasetini izlemeye devam ederken, askeri anlamda özellikle KFOR ile önemli bir iş birliğine imza atmıştır. Özellikle sözde Ermeni Soykırımı ve Rum Soykırımı konuları gündemde tutularak Türkiye'nin AB'ye üyeliği gibi stratejik bir hamlenin gerçekleşmesini engellemeye yönelik veya çıkarlarına uygun bir adım atılması için işbirliğinde bulunulduğu görülmüştür. Her iki ülke bu 2000-2010 döneminde Türkiye'nin yüksek politika ve alçak/düşük politika konularında siyasetini eleştirirken, Türkiye ile ilişkilerin sorunsuz ilerlemesi için gerçekleşmesi mümkün olmayan taleplerde bulunmaya devam etmiştir.

Realizmin çoğu unsurunu barındıran dönem ise 2010-2020 dönemi olmuştur. İki ülke arasında ilişkilerde yüksek politika konularında devlet temsilcileri söylemlerinde işbirliği yapmıştır. Türkiye'nin bu yıl aralığında dış politikasında yaşamış olduğu sorunları fırsata çevirmek isteyen Atina ve Erivan diğer ülkeler ile işbirliği yapmıştır. Realizm perspektifinden peşine takılma olarak ifade edilebilecek bu adımlar GKRY, İran, ABD ve Rusya gibi ülkeler ile yüksek politika konularında destek aranmış ve kısmen başarılı olunmuştur. Düşük politika konularında ise ilişkilerin geliştirilmesine yönelik mesajlar verilmiştir. Atina ve Erivan işbirliği bu dönem askeri alana yansımış Karabağ Savaşı'nda sivillere yönelik yardımda bulunulmuş ilerleyen zamanlarda ise GKRY'nin dâhil olması ile dış dengeleme ortaklarına yeni bir ülke daha eklenmiştir. Kuşkusuz bölge içi ve dışı ülkeler her iki ülkenin ittifak arayışlarına koşulsuz ve geniş bir şekilde destek sunmamıştır. Ancak İran'ın Ermenistan'a desteği Azerbaycan'ın siyasetini engellemek üzerine, İsrail'in Yunanistan'a desteği ise Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de sınırlama üzerine kurulmuştur. Yüksek politika konularında iş birliği sınırlı olmakla beraber her iki ülke geniş kapsamlı ve başka ülkelerin katılması ile bir ortaklık kurulmasını savunmuştur. Düşük/alçak politikalarında ise özellikle soykırım iddialarında destek ve kamuoyu oluşturma çabalarında karşılıklı destekler gittikçe artmıştır. Ermenistan'ın savaştığı dönemde Atina sürekli olarak Azerbaycan aleyhine yorum ve siyasetleri desteklerken, Bakü'den de aynı şekilde karşılık verildiği görülmüştür. Ancak burada dikkat çeken gelişme ise Yunanistan-Ermenistan ve Suudi Arabistan arasında gerçekleşen ziyaret olmuştur.

Sonuç

Ermenistan-Yunanistan ilişkileri tarihsel olarak yüzyıllara dayandığı sıkça gündeme getirilmekle beraber yakın dönemde 30 yıllık bir süreci içermektedir. Her iki ülkenin buldukları coğrafyalarda farklı kılan özellikleri bölgesel ve küresel aktörler tarafından destek görmelerine neden olmuştur. Türkiye ile sadece komşuluk değil aynı zamanda tarihsel bağları olan bu iki ülkenin bağımsızlıkları sonrasında ortak noktaları ise Türkiye'den gelebilecek bir tehdit ve soykırım iddiaları olmuştur.

Ortak tarih ve ortak acı etrafında ilişkilerini oluşturan bu iki devlet, realizmin asıl unsurları olan güç ve çıkar konusunda öncelikle düşük, ardından yüksek politika konularında iş birliği yapmaktadırlar. Göreli kazanç bağlamında farklı ülkelerden destek alarak hem Türkiye'nin çıkarlarını azaltmak/engellemek hem de kendi çıkarlarına yönelik elde edebileceklerinin en fazlasını istemektedirler. Realizmin dış dengeleme adımı ile yol almak isteyen bu iki devlet temeli sağlam olan ancak yavaş ve etkisi çok sarsıcı olmayan bir

ilişkiye sahip olmaya devam etmektedirler. Bugün ulusal güvenlik, ulusal güç ve çıkarlarını artırmak için ortak hedefin karşısında yer alan ülkeler ile iş birliği yaparak etki alanlarını genişletmeye çalışmaktadırlar. Ancak Yunanistan-Ermenistan ilişkileri güçlü bir üçüncü bir ortak olmadığı sürece veya birçok ülkenin katılımı ile kuvvetli bir ittifaka dönüşmediği sürece kayda değer bir farklılık yaratması beklenmemektedir.

Kaynakça

- Agos (2014, Eylül). *Yunanistan'da Ermeni Soykırımı inkârı artık suç Yunanistan'da Ermeni Soykırımı inkârı artık suç*. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/7942/yunanistan-da-ermeni-soykirimi-inkri-artik-suc>
- Anadolu Ajansı (2016, Mart). *Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Bilgiç: Açıklamalar hastalıklı bir anlayışın ürünüdür*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-sozcusu-bilgic-aciklamalar-hastalikli-bir-anlayisin-urunudur/539248>
- Arı, T. (2011). *Uluslararası ilişkiler teorileri çatışma, hegemonya, işbirliği*. (7.Baskı) MKM Yayıncılık.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası ilişkilerin “gerçekçi” teorisi: kökeni, kapsamı, kritiği’. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 33-60.
- Balcı, A. (2015) “Realizm”, *Uluslararası ilişkilere giriş*. (4.Baskı) Küre Yayınları.
- Cin, T. (2006). Yunanistan’ın “Pontus Soykırım” iddiaları ve Türkiye. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 27-89.
- Cumhuriyet (2000, Kasım). *Koçaryan Yunanistan'da Atina ile Erivan 'kardeş şehir'*. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/en/catalog/192/2000/11/23/10>
- Cumhuriyet (2011, Ocak). *Yunanistan'dan Ermenistan'a '1915' desteği*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yunanistandan-ermenistana-1915-destegi-214524>
- Haberler (2007, Haziran). *Papulyas'ın Ermeni açıklamasına dışişleri tepkisi*. <https://www.haberler.com/papulyas-in-ermeni-aciklamasina-disisleri-tepkisi-haberi/>
- Haberler (2006, Kasım). *Priştine: Kfor bünyesinde görev yapan ermeni askerler Kosova'ya ulaştı*. <https://www.haberler.com/pristine-kfor-bunyesinde-gorev-yapan-ermeni-2-haberi/>

- Habertürk (2007, Haziran). *Atina'dan Türkiye'nin sert tepkisine yanıt*.
<https://www.haberturk.com/gundem/haber/27616-atinadan-turkiyenin-sert-tepkisine-yanit>
- Hürriyet (2000, Kasım). *Atina ile Erivan'dan ekonomik yakınlaşma*.
https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/atina-ile-erivan-dan-ekonomik-yakinlasma_ID342865/
- Hürriyet (2005, Kasım). *Yunanistan ve Ermenistan cumhurbaşkanlarından Türkiye'ye eleştiri*.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yunanistan-ve-ermenistan-cumhurbaskanlarindan-turkiyeye-elestiri-3500338>
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2011, Ocak). *Ermenistan cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan Yunanistan'a resmi bir ziyarette bulundu*.
https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ermenistan_cumhurbaskani_serj_sarkisyan_yunanistana_resmi_bir_ziyarete_bulundu.pdf
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia (2021, Kasım). Bilateral Relations*.
<https://www.mfa.am/en/bilateral-relations/gr>
- NTV (2000, Nisan). *Sözde soykırımının 85. Yıldönümü*.
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/2548.asp#BODY>
- Hellenic Republic, *Greek MFA's Tweet about tensions along armenian border*.
<https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/armenia-en/news/greek-mfas-tweet-about-tensions-along-armenian-border.html>
- Milliyet (1998, Eylül). *Bütün dostlarımız bir arada*.
<https://www.milliyet.com.tr/dunya/bütün-dostlarimiz-bir-arada-5347527>
- Smith, S. , Hadfield, A. , Dunne, T. (2016) *Dış politika teoriler, aktörler, örnek olaylar*. (2.Baskı). Röle Akademik Yayıncılık
- Sputnik (2016b, Mart). *Dışişleri'nden Yunanistan ve Ermenistan'a tepki: Türk kimliğine yönelik karalama*.
<https://tr.sputniknews.com/20160318/turkiye-disisleri-yunanistan-ermenistan-aciklama-1021569472.html>
- Sputnik (2016a, Mart). *Sarkisyan: 200'den fazla askerimiz Yunanistan'da eğitim aldı*.
<https://tr.sputniknews.com/20160315/ermenistan-yunanistan-askeri-egitim-1021507779.html>

Sputnik (2019, Kasım). *Yunanistan Cumhurbaşkanı Pavlopoulos Ermenistan'da: Türkiye geçmişiyle barışmalı ve özür dilemeli.*

<https://tr.sputniknews.com/20191106/yunanistan-cumhurbaskani-pavlopoulos-ermenistanda-turkiye-gecmisiyle-barismali-ve-ozur-dilemeli-1040565410.html>

PROTOKOL

KAMU YÖNETİMİNİN DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİ YOLUNDA KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU

Dr. Öğr. Üyesi Hatun Korkmaz

Erciyes Üniversitesi
hatunkorkmaz@erciyes.edu.tr

ÖZ

20. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmeler şüphesiz kamu yönetimi yapılarını da radikal bir şekilde etkilemiştir. Liberal, demokratik ve kapitalist sistemin hakimiyetini kurduğu bu yeni dönemde kamu kurumları daha etkili, “daha ekonomik ve daha verimli nasıl yönetilir?” sorusuna odaklanmanın yanında, daha demokratik nasıl yönetilir?” sorusuna da cevap aramaya başlamışlardır. Yaşanan gelişmelerle birlikte, demokrasi yalnızca periyodik yapılan genel ve yerel seçimlerle sınırlı kalmaması gerektiği, karar alım ve uygulama süreçleri de dahil tepeden tırnağa özümsemesi gereken bir süreç olarak yaygın kabul görmüştür.

Bu çalışma kamu yönetiminin demokratikleştirilmesi yolunda bir adım olarak görülen Kamu Denetçiliği Kurumu’nu irdelemektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu, idare ile bireyler arasında yaşanan uyuşmazlıklarda yargı öncesi bir çözüm mekanizması, hesap verebilirlik aracı ve bireylerin hak arama mücadelelerine destek bir kurum olarak kabul edilmektedir. Çalışmada Kurum, Kuruma yapılan başvurularla ilgili verilen kararlar ışığında hukuki ve yönetsel yönden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Denetçiliği Kurumu, Demokratik Kamu Yönetimi, Ombudsmanlık Kurumu

Giriş

Günümüzde insan haklarının ve demokrasinin geliştirilmesi, küresel adalet ve barışın korunmasında büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda bireysel hak ve özgürlüklerin sağlanması, demokratik toplum düzeninin kurulması, özellikle devlet ile birey arasındaki uyuşmazlıklarda bireylerin lehine düzenleme ve uygulamaların yapılması birçok ülkenin gündeminde ve politikasında yer almaktadır.

Birey ve devlet arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde en etkili yol şüphesiz yargı yoludur. Zira idarenin aldığı kararlar yargı yeri iptal edinceye kadar hukuka uygun kabul edilir. Fakat yargı yolunun teknik, pahalı ve uzun bir süreç olması, birçok bireyin bu yolu tercih etmemesi veya edememesi ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla bugün birçok ülkede, yargı öncesi çözüm mekanizmaları gündemi meşgul etmekte ve bu

yönde politikalar üretilmektedir. Birçok ülkede uygulanan Ombudsmanlık Kurumu, Türkiye'deki ismi ile Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK), bunun bir örneğidir.

Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu 2010 Anayasa değişikliği ile Anayasa kapsamına alınmış ve 2012 yılında yürürlüğe giren 6328 sayılı Kanun ile düzenlenmiştir (6328 Sayılı Kanun, 2012). Kanun kapsamında Kamu Denetçiliği Kurumu, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile bireyler arasında yaşanan uyuşmazlık ve anlaşmazlıkları dostane yollarla çözmeye çalışan, devlet kurumları ve idareleri ile bireyler arasında bir nevi arabulucu rolündedir. Kamu Denetçiliği Kurumu'na yapılan başvurular ücretsiz ve 6 ay içerisinde sonuçlanmaktadır. Bu durum, bireylerin hak arama mücadelesini kolaylaştırmakta ve idareyi hesap verebilirlik noktasında geliştirmektedir (Kaygısız, 2016). Türkiye gibi bürokratik geleneği güçlü ülkelerde idareler ile bireyler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde, yargı öncesi dostane çözüm mekanizmasının olması ve geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Demokratik hukuk devletinin asli görevlerinden biri, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır. Demokratik hukuk devletinin genel gereklerinden biri ise idarenin her türlü eylem ve işleminin denetlenmesidir. Bu kapsamda, bireylerin devletin işleyen mekanizması olan idareler tarafından zarara uğramaması, uğramışsa da bunun tazmin ve telafisinin yapılması gerekmektedir (Gözler ve Kaplan, 2021). Zira bireysel hak ve özgürlüklerin merkezi önemde tutulduğu, küresel hâkim ideoloji olarak kabul edilen liberal ideolojide, devlet bireysel hak ve özgürlükleri korumada öncüdür ve aynı zamanda bireysel hak ve özgürlükler karşısında meşru şiddet kullanma gücüne sahip olması ile potansiyel tehdittir (Duman, 2017). "Devlet birey içindir" anlayışı çerçevesinde hüküm süren liberal ideolojide, devletin ve onun işleyiş mekanizması olan kamu yönetiminin denetlenmesi ve sınırlandırılması önemlidir. Bununla birlikte dünyada yaşanan küreselleşme ve demokratikleşme süreci de devletlerin hesap verebilirliğinin ve denetiminin önemini artırmıştır. Tam bu noktada ombudsmanlık kurumu işlevsel bir etkiye sahiptir.

Kamu Denetçiliği Kurumu, BM tarafından oluşturulan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu ve Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan 12. Kalkınma Planı'nın amaçlarına da hizmet eden bir konumdadır. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından "Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar" ve 12. Kalkınma Planında yer alan "Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim" Amacına ve alt başlıkları ile uyumlu olduğu söylenebilir (12. Kalkınma Planı, 2023; www.turkiye.un.org).

1. Kamu Denetçiliği Kurumunun Hukuki Özellikleri

2012 yılında 6328 Sayılı kanun ile yürürlüğe giren Kamu Denetçiliği Kurumu, tüzel kişiliğe sahip ve özel bütçeli bir kurumdur. Kurumun tüzel kişiliğe sahip olması yani, kendi başına karar alıp uygulama yetkisinin olması, bağımsızlık ve tarafsızlık noktasında önem taşımaktadır. Zira dünya örneklerine bakıldığında Ombudsmanlık Kurumlarının gereği gibi faaliyet gösterebilmeleri için bağımsızlık ve tarafsızlığın sağlanması en önemli şartlardan biridir. Diğer bir husus, Kamu Baş Denetçisi ve diğer Denetçilerin TBMM tarafından seçilmesidir. Yine bu husus, KDK'nın tarafsızlığı ve demokratik yolla seçilmesi noktasında önemlidir. Tarafsızlık konusundaki başka bir husus, Kanun'un 30. Maddesinde belirtilen Kamu Baş Denetçisi ve Denetçilerin siyasi konulardaki yasaklarıdır. Bu maddeye göre Kamu Baş Denetçisi ve Denetçileri "herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef alan bir davranışta bulunamazlar; görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı yapamazlar; görevleri sebebiyle herhangi bir şekilde öğrendikleri mesleki veya ticari sırları görevlerinden ayrılmış olsalar bile açıklayamazlar, kendilerinin veya başkalarının yararına kullanamazlar". Tarafsızlık konusunun hukuken oldukça hassas bir şekilde ele alındığını söylemek mümkündür.

KDK'nin kararlarının bağlayıcı olmaması, yalnızca dostane çözüm ve öneri sunması en önemli hususlardan biridir. Dünya üzerindeki diğer örneklerde de Ombudsmanlık kurumunun kararları bağlayıcı değildir. Zira bağlayıcı olması yargı bağımsızlığını zedeleyebilir. Bağlayıcı olmamasına rağmen bir kurumun kararlarının dikkate alınması ve uygulanması ancak ve ancak o kurumun saygınlığı, tarafsızlığı, bağımsızlığı ve tanınırlığı ile mümkün olabilir. Dolayısıyla kamu denetçiliği kurumunun bu yönlerden Türkiye'de geliştirilmesine dikkat edilmesi gerekmektedir.

2. Kamu Denetçiliği Kurumunun Kararları ve İşlevselliği

KDK'nin 2022 yılı faaliyet raporu incelendiğinde, 2022 yılında gerçek ve tüzel kişilerden toplam 17.816 başvuru yapılmıştır. Şikayetlerin 4.324'ü (%24, 27) kamu personel rejimi ile ilgilidir. 3.663'ünün (20,56%) ise adalet, milli savunma ve güvenlik ile ilgili olduğu görülmüştür. Konuların başvuru sayısına göre sıralaması, Mahalli idarelerce yürütülen hizmetler 1.839 10,32%, Eğitim-öğretim, gençlik ve spor 1.419 (7,96%), ekonomi, maliye ve vergi 1.383 (7,76%), çalışma ve sosyal güvenlik 1.072 (6,02%) şeklinde devam ettiği görülmektedir (KDK, 2023). Şikâyet başvuruları idareler bazında değerlendirildiğinde, en fazla başvuru %18,71'lik oranla Adalet Bakanlığına yönelik gerçekleşmiştir. Daha sonra, %13,35 ile mahalli idarelere yönelik şikayetlerin gerçekleştirildiği görülmektedir.

%6,65 ile üniversite ve fakültelere, %5,78 ile Sağlık Bakanlığına, %5,02 ile Milli Eğitim Bakanlığına, %4,14 ile de Sosyal Güvenlik Kurumuna yönelik şikâyetler takip etmiştir.

Kurum yönetmeliğinde göre şikâyetçi gerçek kişi ise ölümü veya tüzel kişi ise tüzel kişiliğinin sona ermesi, inceleme ve araştırma devam ederken şikâyet konusu hakkında dava açılması durumlarında Kurum tarafından “Karar Verilmesine Yer Olmadığına Dair Karar” verilmektedir. İnceleme ve araştırma sonucunda şikâyetkonusu iddianın yerinde olduğu kanaatine varılması hâlinde Kurum tarafından “Tavsiye Kararı”, şikâyetkonusu iddianın yerinde olmadığı kanaatine varılması hâlinde se “Ret Kararı”, şikâyetkonusu iddiaların bir kısmının yerinde, bir kısmının ise yerinde olmadığı kanaatine varılması halinde ise “Kısmen Tavsiye Kısmen Ret Kararı” verilmektedir. Kurumun yapılan girişimler neticesinde şikâyetin dostane yollarla çözülmesi durumunda “Dostane Çözüm Kararı” verilmektedir. 2022 yılında yapılan toplam başvurular ile ilgili kararlar ve oranları aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir (KDK, 2023):

“Gönderme Kararı”: %38,43

“İncelenemezlik Kararı”: %34,23

“Dostane Çözüm Kararı”: %8,13

“Başvurunun Geçersiz Sayılması”: %0,42

“Karar Verilmesine Yer Olmadığına Dair Karar”: %2,60

“Tavsiye Kararı”: %6,29

“Ret Kararı”: %5,83

“K.Tavsiye K.Ret Kararı”: %3,58 oranında verilmiştir.

Kararlara bakıldığında Kurumun asıl amacının dostane çözüm yolu üreterek yargı öncesi bir çözüm mekanizması olması ve bu yoldaki kararların yalnızca %8,13 oranında olması dikkat çekicidir. Kurumun verdiği kararlar incelendiğinde 6 ay gibi kısa bir sürede hem hukuki hem de yerindelik incelemesini içerecek şekilde konu ile ilgili kapsamlı bir araştırmanın yapılması, ayrıca kararın sonunda yargısal başvuru yollarının da belirtilmesi, birey hak ve özgürlüklerinin korunması, geliştirilmesi yolunda ve idarenin denetlenmesi, demokratik ve hesap verebilir hâle getirilmesi yolunda önemli bir destektir.

Sonuç

Kamu denetçiliği kurumuna genel olarak bakıldığında, demokratik toplum düzeninin sağlanması ve kişi hak ve özgürlüklerinin korunması yolunda atılmış güçlü bir adımdır. Kanun’un yürürlüğe girdiği 2012 yılından günümüze Kurum ile ilgili Türkiye özelinde genel bir değerlendirme yapılacak olursa

Kurumun oldukça büyük ilerlemeler kaydettiği söylenebilir fakat yeterince tanınır ve bilinir olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Kurumun saygınlık, tarafsızlık ve bağımsızlığını toplumun nezdinde tesis etmesi; başarısı, etkililiği ve verimliliği için büyük önem arz etmektedir. Kurumun idare ile ilgili şikâyet başvurusu alması ve incelemesinin yanında konu ile ilgili çeşitli eğitimler, çalıştaylar ve bilimsel çalışmalar da yapıyor olması önemlidir ve bu vesile ile topluma kendini daha iyi tanıtmaya fırsatına sahiptir. Şüphesiz tanınırlık, saygınlık vb. hususların kısa vadede gerçekleşmesi kolay değildir. Örneğin Dünyada bilinen en iyi Ombudsmanlık örneği olan İsveç Ombudsmanlık Kurumu 1700'lü yıllarda kurulmuştur. Kurumun etkililiği için tek kriterin uzun yıllar varlığını sürdürmek olmadığı da bilinmekle birlikte zaman içerisinde istikrarlı bir şekilde şikâyetlere adil çözümler üretmesi, tarafsız ve bağımsız davranması hukuki olarak bağlayıcı olmayan kararlarını uygulamada kesin karara dönüştürebilir.

Kaynakça

- Gözler, K. ve Kaplan, G. (2021). *Kısa idare hukuku*. Ekin Yayınevi.
- Duman, E. (2017). *Ayrımcılık yasağı ve Türkiye insan hakları ve eşitlik kurumu raporu*. Ayrıntı Basımevi.
- Kaygısız, Ü. (2016). Kamu denetçiliği kurumu kurumsal algı ölçeği (KDKKAÖ) geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 19-37. <https://doi.org/10.20875/sb.40564>
- 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu (15 Kasım, 2023). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6328.pdf>
- Kamu Denetçiliği Kurumu (15 Kasım, 2023). KDK (Ombudsmanlık) 2022 yıllık raporu. <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/2022-yillik-rapor-web/mobile/index.html>
- BM Türkiye (10 Kasım, 2023). <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı (10 Kasım, 2023). On ikinci kalkınma planı (2024-2028). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/11/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_17112023.pdf

PROTOKOL

21. YÜZYILDA BARIŞ ÇALIŞMALARININ ÖNEMİNİ ANLAYABİLMEK

Doktorant Nükhet Güntay

Karadeniz Teknik Üniversitesi
nukhetgonul1@gmail.com

ÖZ

Barış çalışmaları, uluslararası ilişkiler disiplini içinde gelişen bir alanı ifade etmektedir. Uluslararası ilişkiler alanının gelişmesiyle birlikte devletler ve aktörler arasındaki çatışma, savaş ve barış gibi olgular üzerinde önemli bir araştırma bütünü inşa edilmiştir. Bu gelişmeler itibarıyla 21. yüzyılda barış arayışları, çatışmalara yönelik çözüm çabalarını çevreleyen konulara odaklanmıştır. Günümüzde barış çalışmaları genel olarak çatışma çözümü kavramı ile de ilişkilendirilmektedir. Barış çalışmalarında çatışma çözme yöntemi, çatışma dönüşümü gibi yaklaşımlar üzerinden bir inşa söz konusudur ve uluslararası anlamda uzmanlık kuruluşlarının da arttığı gözlenmektedir. Çatışma dönüşümü yalnızca çatışmayı durdurmayı ve çatışan taraflar arasındaki olumsuz ilişki kalıplarını değiştirmeyi değil, aynı zamanda olumsuz ilişki kalıplarına neden olan siyasi, sosyal ve ekonomik yapıyı da değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle 21. yüzyılda barış arayışları esasında işletilmek istenen bir mekanizmanın da ortaya çıkarılması ile ilgilidir. Bu çalışma, literatür dahilinde edinilen bilgiler dahilinde bir projeksiyon sunabilmeyi amaçlamaktadır. Her ne kadar bu konuda daha derin bir bakış açısına ihtiyaç duyulsa da uluslararası ilişkilerin temel konularından biri haline gelen barış çalışmaları konusunda bilgi sahibi olmak genç araştırmacılar açısından önemli kavrayışları da beraberinde getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Güvenlik, Barış, Barış Çalışmaları

Giriş

Barış çalışmaları ile ilgili birçok çalışmanın giriş bölümünde dikkat çekici hususlardan bir tanesi de çatışmaların her zaman var olacağı ile ilgili sorunsaldır. Eğer çatışma her zaman var olacaksa çözümü yönünde neler yapılabilir? Siyaset, sosyoloji, antropoloji, psikoloji ve elbette günümüzde uluslararası ilişkiler uzmanları bu sorunun cevabını bulmak için çatışma üzerine çok farklı araştırmalar yapmışlardır. Uluslararası ilişkiler çalışmalarıyla büyük bir ivme kazanan barış çalışmaları devlet ile devlet dışı aktörler arasındaki ilişkilerin dinamiklerinin karmaşıklığını analiz etme konusunda ancak bir alternatif sunabilmektedir.

“Savaş” ve “barış” kavramları çok karmaşık ve dinamik yapılara sahiptir. 21. yüzyılın farklı gelişmeleri de bu başlıklara eklendiğinde, her geçen gün daha karmaşık hale gelen küresel siyaset etkileşim açısından olumsuz bir yöne doğru evrilmektedir. Bu etkileşimlerden kaynaklanan karmaşıklık, yalnızca devletlere değil aynı zamanda devlet dışı aktörlere de odaklanan yeni birimlerin katılımıyla ilgilidir. Bu birimler arasında terörist gruplar, STK’lar, uluslararası medya ve hatta küresel arenada önemli rollere sahip bireyler barış alanının değişimine olumlu ya da olumsuz katkıda bulunmaktadır. Aynı etki çatışma kavramına ilişkin de geçerlidir. Küresel ölçekte eylem kapasitesine sahip ulus-ötesi ve devlet dışı aktörlerin ortaya çıkışı, başta barış çalışmaları olmak üzere uluslararası ilişkiler içindeki alt araştırma alanlarının tümünü etkilemiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütlerin barış çalışmalarında etkin ve profesyonel olarak yer almaya çalışması kurumsal anlamda farklı çalışmaların ve analizlerin de seyrini değiştirmiştir. Elbette barış çalışmalarında ve uluslararası ilişkiler disiplinindeki teorik gelişim açısından bu kurumların yeri tartışma götürülemez. Ayrıca 20. yüzyılda iki yıkıcı savaştan ders çıkarmak uluslararası kurumların işletilebilmesini ve önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda teorik arka plan da barış arayışlarının geliştirdiği düşünce birikiminin etkisinde kalmıştır. Bu kapsamda realizm, barışın devletler arasındaki bir güç dengesinde, hatta hegemonya varlığında bulunabileceği iddiasında bulunmuştur. Diğer taraftan kapitalistler için barış, birlikte çalışarak ve servet biriktirerek elde edilebilir bir araç olarak görülmektedir. Liberalizm, barışın uluslararası politik ekonomiden liberal normların kurumsallaşması içinde yer aldığını ve bunun da birbirleri arasındaki faydalı iş birliğine dayalı olduğunu öngörmektedir. Hangi yaklaşım içinde barışı vurgularsak vurgulayalım, aslında ulaşılmak istenen amaç bugün yerine daha çok gelecekle ilgili kaygıları azaltmakla ilgilidir.

1. Barıştan Önce “Çatışma” Kavramını Anlayabilmek

Barıştan bahsediyorsak ortaya çıkış nedenleri arasında olan zıttı, yani çatışma kavramını da doğru anlamamız gerekmektedir. Çatışma, iki veya daha fazla taraf arasındaki, birbirine üstün gelmek için şiddet kullanan ve kazananın gereksinimlerine göre barışı sağlayan çekişme veya tartışma olgusudur (Reychler, 2006: 7-10). Çatışma aynı zamanda çeşitli seçeneklerle ilgili karar vermeyi içeren ve bazen sosyal gruplar arasında tezahür eden gerilimdir. Çatışmayı kıt kaynakları elde etmek için aynı anda en az iki aktörün rekabet ettiği sosyal bir durum olarak ayrıca vurgulayabiliriz (Conteh-Morgan, 2005: 77-81).

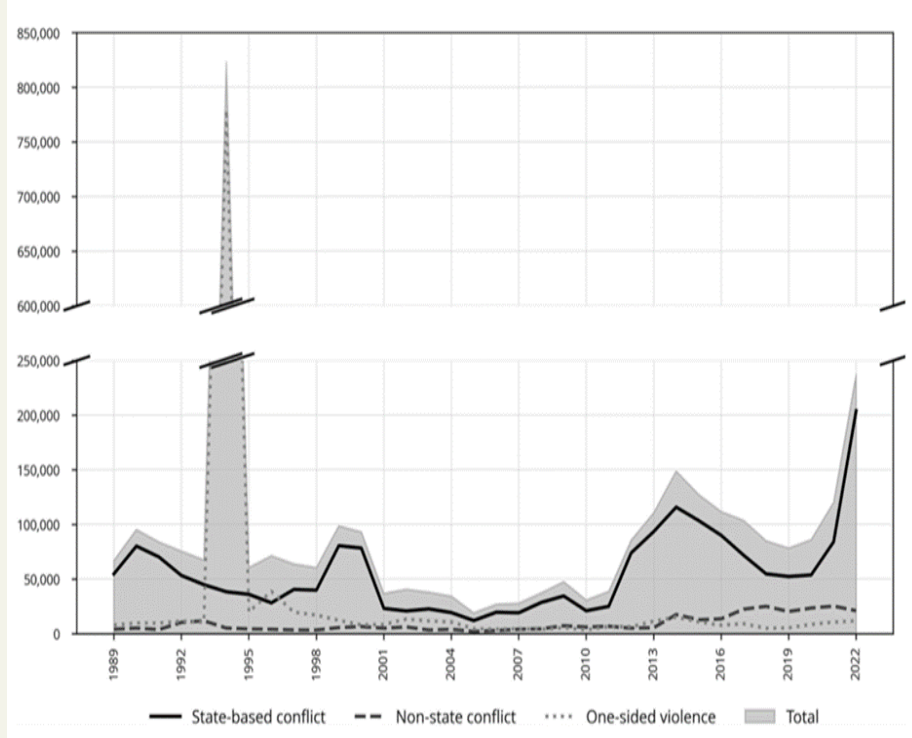
Çatışmanın kaynağı, aktörler arasındaki çıkar farklılığının yanı sıra farklı olan değerler bütününe işaret etmektedir. Çatışmanın kaynağı sınırlı kaynaklar, kaynak eşitsizliği, amaç ve çıkarlardaki farklılık ve sosyal sistemlerdeki farklı değerlerdir. Öte yandan etnik köken, din, ırk, gruplar arası ilişkiler, insanın temel ihtiyaçları, devletlerin rekabeti, uluslararası sistemdeki adaletsizlik, sosyo-kültürel kimlik ve hatta iletişim bile çatışmanın kaynağı olarak kategorize edilebilir. Dolayısıyla çatışmanın özü, çıkar farklılıkları, değer farklılıkları ve ayrıca sınırlı kaynaklardır (Newman, 2011:1738-1741).

Çatışma, kaçınılması mümkün olmayan bir gerçektir. Çatışmaların geçmişi farklılıklarla ilgilidir. Farklılıklar, her insanın yüzleşmesi gereken, insanın aynı durumda farklı şeyler istemesine neden olan gerçeklerdir. İnsanların hedefleri uyuşmadığında çatışma meydana gelmektedir. Savaşlar da bu farklılıklardan doğmaktadır. Barış çalışmaları, çatışma çözümünü ortaya çıkarmak için bu farklılıkların özünü doğru anlamalıdır. Çatışmayı anlamadaki amaç, barış arayışındaki araştırmacıların çatışma nedenlerine dayalı olarak ne tür bir çözüm yönteminin doğru olduğunu formüle edebilmeleri ile yakından ilgilidir (Denskus, 2007: 658-660).

Barışa ulaşmanın önünde iki temel engel vurgulanan hususlar arasındadır. Birincisi; ulusal çıkarlar, toprak, egemenlik, ekonomik mücadeleler devlet düzeyindeki nesnel koşullardır. Bu nesnel koşullar, uluslararası alanda aktör olarak devlet çıkarları veya politikasıyla ilgilidir. Her devlet eyleminin rasyonel düşünceye dayandığı yönünde bir iddia doğru değildir. İkincisi; topluluk düzeyindeki öznel durumdur. Belirli bir kimlik, etnisite, kültür üzerinde koruma ve siyasi temsil sorunları konusunda tanınma isteği gibi nedenler barışın önünde önemli engellerdir (Fortna, 2003: 339-341).

Nesnel ve öznel koşullar içinde, uluslararası alanda birçok farklı çatışma türünün yaşandığını gözlemlemekteyiz ve bu çatışmaların yarısından fazlası silahlı çatışmalardır. Barış çalışmaları da daha çok silahlı çatışmaları ele almaktadır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne göre silahlı çatışma, "iki devlet arasında meydana gelen ve her bir devletin silahlı kuvvetlerinin müdahalesine yol açan farklılıklardır" (Toohey, 2013: 2-3). Şekil 1'de çatışma türüne göre aktör yapısı-çeşitliliği ile can kayıpları sunulmaktadır. Çatışmaların aktör bazında devlet merkezli yapısı baskın görünmektedir. Şiddet ve çatışmadan dolayı hayatını kaybedenlerin sayısı son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. 2022'de Burkina Faso, Mali, Myanmar, Somali, Yemen ve Etiyopya'da ülke içi çatışmalar, Rusya ile Ukrayna arasında patlak veren savaş bu artışta önemli bir yere sahiptir. 2010 sonrası devlet merkezli şiddet, çatışma ya da savaş önemli bir bütüne işaret etmektedir (Davies vd., 2023: 692).

Şekil 1: Çatışma Türüne Göre Aktör Yapısı ve Can Kayıpları

Kaynak: Davies vd., 2023: 692.

Can kayıpları arttıkça son dönemlerde önemle üzerinde durulan konuların başında “çatışma dönüşümü” kavramı yer almaktadır. Barış çalışmalarının gelişmesinden sonra “dönüşüm” çatışmaların gideceği yönü anlamak açısından önemlidir. Çatışma dönüşümü, olumlu değişim getirmek için çatışmayı dinamik bir kaynak olarak gören iyimser, radikal ve eşitlikçi bir fikri ifade etmektedir (Dar, 2017: 51-54). Barış çalışmalarında, çatışma dönüşümüne ciddi bir ilgi gösterilmelidir. Pratik olarak çatışma dönüşümü, barış çalışmalarının bir parçası haline gelen çözüm yöntemlerinden veya çatışma çözümlerinden biridir. Bu nedenle çatışma dönüştürme kavramı, çatışma çözme yöntemlerinden biri olarak uygulanmalıdır. Çatışma dönüşümü, yıkıcı çatışmalara nasıl tepki vermemiz gerektiğine dair fikir ve düşünceleri içerdiği için önemlidir. Uzmanlara göre çatışma dönüşümünün kendisi, çatışmaya meyilli bir ortamda tutum, davranış, ilgi ve söylemi yapıcı bir şekilde değiştirmek için karmaşık bir süreçtir (Regan, 2014: 347-349).

2. “Barış” Kavramının Önemi Üzerine

Barış sağlanırsa dünyadaki tüm ülkeler demokrasiye benzer bir sistem veya ideolojiyle örgütlenebilir mi? Bazı kilit sorularda muhtemel cevaplar almak olası gözükmemektedir. Demokrasi ve liberal ekonominin birleşimi, dünya barışını yaratmak için bir çözüm olarak görülmektedir. Bu sistemin uygulanmasının, bir

ülke ile diğeri arasında özellikle ekonomik olarak bağımlılıklar yaratabileceği ve bunun da savaş olasılığının düşük olmasına neden olabileceği şeklinde yaklaşımlar da son yıllarda benimsenmektedir. Liberal ekonomiler çatışmalı coğrafyalarda yalnızca ateşkesi değil, aynı zamanda sürekli barışı, insani müdahaleyi, barışı koruma operasyonlarını kapsayan liberal barış inşa modelleriyle birlikte kampanya yürütmüşlerdir. Ancak bu tür yaklaşımlar da sistem eleştirilerinden kaçamamıştır. Demokratik sistemleri kullandığını iddia eden devletler birbirleri ile savaşta olmayabilirler ancak farklı ideolojilere sahip diğer devletleri demokrasiye dönüştürmek için kendilerini mücadele içerisinde bulabilirler. Başka bir deyişle birçok uzman, bu sebeple savaşın hep var olacağını vurgulamaktadır (Mac Ginty ve Richmond, 2013: 764-767).

Demokrasiler arasında güvenlik ikilemi de uluslararası ilişkiler çalışmaları içerisinde barış ekseninde ele alınan hususlardan biridir. Barış çalışmaları açısından bu kavram, devletler arasında savaşızsızlık durumunu da ortaya çıkarabilir. İkilem askeri gücün sadece savunma amacıyla, kendini korumak için kullanılacağına karar verirken ortaya çıkmaktadır. Analogik bir örnek olarak evimizin güvenliğini artırmak istiyorsak yapabileceğimiz iki şey vardır: Birincisi; çit, alarm, bekçi köpeği ya da güvenlik sistemlerini arttırmak veya sıkılaştırmaktır. İkincisi; evimize saldırabileceğini düşündüğümüz kişileri saptayabilmektir. Karar vericiler bu açıdan düşündükleri yanıtlar ekseninde karar vermek zorundadır. Savunmayı mı güçlendirecek, yoksa düşmanı net bir şekilde belirleyip hücumu mu bekleyeceklerdir? İki koşul açısından da karar vermek diplomatik ve askeri açılardan ikilem yaratmaktadır. Bu ikilem daha sonra devletler arasında savaşın olmadığı veya uluslararası barış olarak bilinen bir duruma yol açabilir. Jeopolitik koşullar elbette bu durumu etkileyecektir (Diehl, 2016: 6-8).

21. yüzyılın atmosferi küresel ve çok yönlüdür. Bu durum, birçok konuyu güvenlik ikileminin konusu haline getirmektedir. “Güvenlik ikilemi duyarlılığı” 1985 yılında Mihail Gorbaçov tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki Soğuk Savaş rekabeti çatışma ihtimalini azaltabilirdi. Gorbaçov’a göre gelişmeler her iki gücün askeri olanaklarından çekinmesiyle ilgiliydi. 1957 yılında Karl Deutsch tarafından ortaya atılan “güvenlik topluluğu” kavramının uzantısı olan bu ikilem Gorbaçov için barışın teminatıydı (Richmond, 2013a: 277-280; Newman, 2011).

Sonuç Yerine: Barış Çalışmaları Neden Önemlidir?

Barış kavramı genellikle, çatışma çözümü sürecinde ulaşılmak istenen bir hedeftir. Özellikle çatışma çözümüne ilişkin atılacak

adımlarda barış elbette bir idealdir ama tüm yönleriyle gerçekleşmesi açısından maalesef gerçek bir hedef olamamaktadır. Barışın kendisi; insanların sosyal, kültürel farklılıkları bir kenara bırakarak yan yana yaşayabildikleri bir durum olarak tanımlanabilir.

Barış çalışmaları ve arayışı hakkında konuşuyorsak; uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları ve siyaset bilimi çalışmalarından da bahsetmekteyiz. Barış çalışmaları, II. Dünya Savaşı döneminden sonra yeni bir dünya savaşını önlemek niyetiyle ortaya çıkmış olsa da Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra gelişme gösterdiğini söyleyebiliriz. 21. yüzyılda kapsamlı bir şekilde gelişen barış çalışmaları günümüzde disiplinler arası bir yönde ilerlemektedir (Menocal, 2011: 1716-1721).

Barış çalışmaları başlangıçta yalnızca Batı Bloğu ile Doğu Bloğu arasındaki silahlı savaşın yanı sıra, Soğuk Savaş'ta ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki nükleer tartışmalara odaklanmıştı. 21. yüzyılda barış çalışmalarına; "barış yapma", "barışı koruma", "barışı inşa etme" ve "çatışma çözümü" konuları dâhil edilmiştir. Tartışma, çatışma teorisi, önleme süreci, yönetim, çözüm, çatışma dönüşümü gibi konular çok farklı alanlarda, derinlemesine çalışılmaktadır. Bu çalışma alanı siyaset, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, savunma, güvenlik, kriminoloji ve hatta iletişim gibi disiplinler arası bir yönde ilerlemektedir. 21. yüzyılda kapsamlı çalışmalar barış kavramını, şiddet biçimlerini ve savaşların nedenlerini yeniden tanımlamaktadır (Richmond, 2013b: 381-384).

Uppsala Üniversitesi'ndeki "Barış ve Çatışma Departmanı", "Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)" ve Oslo'daki "Barış Araştırmaları Enstitüsü (PRIO)" gibi barış araştırma merkezlerinin gelişimi barış çalışmaları alanına ivme kazandırmıştır. 21. yüzyılda barış arayışları içindeki somut adımlara iyi örneklerdir. Şimdiye kadar bu üç kurum dahi sadece barışın nasıl yapılacağından değil, aynı zamanda güvenlik, savunma ve askeri konulardaki çalışmalardan da bahseden önde gelen merkezler haline gelmiştir. Amaç, belli bir devletin neden savaş yapmak istediğini anlamaktan başka bir şey değildir (O'Reilly, 2016: 24-27).

Soğuk Savaş sona erdikten sonra barış çalışmalarının önemi anlaşılmiş, devlet içi çatışmalar hızlandıkça ve sınır aşan sorunlara dönüştükçe kurumsal analizlere ihtiyaç duyulmuştur. Yerel sorunlar hızla uluslararası sorunlara dönüşmüştür. Benzer değişim, 21. yüzyılda özellikle ABD'nin askeri gücü nedeniyle egemen olduğu güvenlik paradigmasında da yaşanmıştır. Uluslararası sistem kırılgan hale gelmiştir. Bu nedenle barış çalışmaları, son dönemde gelişen güvenlik paradigmasına alternatif çözümler sunmaktadır. Ayrıca etik

müdahale, askerden arındırma ve küresel silahlı kontrol dâhil olmak üzere barışı koruma, barış yapma ve barış inşası gibi çeşitli çalışmalara ön ayak olmaktadır (Bustamante, 2014: 91-94).

21. yüzyılın barış koşullarında sosyal, politik, ekonomik ve hatta ekolojik konularda, yaşamın tüm yönlerinde iyi ve adil bir ilişki olmalıdır. Barış çalışmaları birçok açıdan uluslararası veya yerel topluluklarda farkındalığı da artırmalıdır. Esasında barıştan bahsediyorsak, savaştan veya çatışmadan da bahsetmekteyiz. Bu argümana dayanarak, barış çalışmalarını anlamak, çatışmanın ne olduğunu bilmekle eş zamanlı bir kavrayıştır.

Kaynakça

- Bustamante, D. (2014). Transmodern warfare and transmodern peace: two forms of conflict transformation in the transmodern era. *Peace Research*, 46(1), 85-106.
- Conteh-Morgan, E. (2005). Peacebuilding and human security: A constructivist perspective. *International Journal of Peace Studies*, 10(1), 69-86.
- Dar, S. (2017). Disciplinary evolution of peace and conflict studies: An overview. *International Journal on World Peace*, 34(1), 45-79.
- Davies, S. et al (2023). Organized violence 1989-2022, and the return of conflict between states. *Journal of Peace Research*, 60(4), 691-708.
- Denskus, T. (2007). Peacebuilding does not build peace. *Development in Practice*, 17(4/5), 656-662.
- Diehl, P. (2016). Thinking about peace: Negative terms versus positive outcomes. *Strategic Studies Quarterly*, 10(1), 3-9.
- Fortna, V. (2003). Scraps of paper? Agreements and the durability of peace. *International Organization*, 57(2), 337-372.
- Mac Ginty, R. & Richmond, O. (2013). the local turn in peace building: A critical agenda for peace. *Third World Quarterly*, 34(5), 763-783.
- Menocal, A. (2011). State Building for peace: A new paradigm for international engagement in post-conflict fragile states? *Third World Quarterly*, 32(10), 1715-1736.
- Newman, E. (2011). A human security peace-building agenda. *Third World Quarterly*, 32(10), 1737-1756.
- O'Reilly, M. (2016). Inclusive security and peaceful societies: Exploring the evidence. *PRISM*, 6(1), 20-33.

- Regan, P. (2014). Bringing peace back in: Presidential address to the peace science society. *Conflict Management and Peace Science*, 31(4), 345-356.
- Reychler, L. (2006). Challenges of peace research. *International Journal of Peace Studies*, 11(1), 1-16.
- Richmond, O. (2013a). Peace formation and local infrastructures for peace. *Alternatives: Global, Local, Political*, 38(4), 271-287.
- Richmond, O. (2013b). Failed statebuilding versus peace formation. *Cooperation and Conflict*, 48(3), 378-400.
- Toohey, D. (2013). Introduction: The effect of inclusion and exclusion on positive peace. *International Journal of Peace Studies*, 18(2), 1-4.

Protokol Dergisi

Çağrı Metni

Protokol dergisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi bünyesinde yayımlanmaktadır. Uluslararası İlişkiler, Sosyoloji, Ekonomi, Kent, Çevre ve Yönetim konuları başta olmak üzere sosyal bilimler alanına dair kısa makalelere yer veren dergi, Şubat ve Ağustos olmak üzere yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Kısa makalelerin yanı sıra derginin her sayısında rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı vb. makale dışı yazılara da yer verilmektedir.

Dergi, öncelikli olarak ilgili alanlardaki güncel strateji temelli konulara dair tartışmaları okuyucu ile buluşturmayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda hazırladığınız çalışmalarınızı bekliyoruz...

Genel yayım ilkeleri ve yazım kuralları için:

www.ktu.edu.tr/sam/protokol

Dergiye yazı göndermek için:

suna.ersavaskavanoz@ktu.edu.tr

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

PROTOKOL

PROTOKOL

2024 | YIL 5 SAYI 1

KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMA
MERKEZİ DERGİSİ

**Yerel Yönetimlerde Hesap Verebilirlik:
Sorunlar ve Çözümler**

Nur Şat

**Ortak “Tehlike” Etkisinde İkili İlişkiler:
Ermenistan-Yunanistan İlişkileri ve Türkiye**

Timuçin Arslan

**Kamu Yönetiminin Demokratikleştirilmesi
Yolunda Kamu Denetçiliği Kurumu**

Hatun Korkmaz

**21. Yüzyılda Barış Çalışmalarının
Önemini Anlayabilmek**

Nükhet Güntay